

شیوہ آسان

نیر نوازی

کتاب اول

قالیف: مجید وطنی

ناشر تخصصی موسیقی

نشر نای ونی

شیوه آسان نی نوازی
کتاب اول

مؤلف: مجید وطنیان

طرح جلد: نازنین خزائی

تثنگاری: نای ونی

صفحه آرائی: نای ونی

ناظر فنی چاپ: کامیار خزایی

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۱

شمارگان: ۱۱۰۰ نسخه

چاپ و صحافی: سازمان چاپ و انتشارات

قیمت کتاب: ۱۰۰۰ تومان

سرشناسه: وطنیان، مجید، ۱۳۵۱ - تنظیم کنند: گردآورنده

عنوان و نام پدیدآور: شیوه آسان نی نوازی مجید وطنیان

مشخصات نشر: تهران: نای و نی، ۱۳۹۱

مشخصات ظاهری: ۷۲ ص.

شابک: ۹۷۹-۰۰-۸۰۲۶۰۹-۳۱-۰

وضعیت فهرست نویسی: فیا

موضوع: نی - آموزش

موضوع: نی - یارتیبیون

موضوع: نی نوازان - ایران

رده بندی کنگره: ۹ ۱۳۹۱ ش غو / MT ۳۵۸

رده بندی دیویی: ۷۸۹/۸۲

شماره کتابشناسی ملی: ۳۰۵۲۶۳۸

info@nayeony.com

www.nayeony.com

فروشگاه نشر نای ونی: تهران، خیابان انقلاب، رویروی درب

اصلی دانشگاه تهران، مجتمع تجاری فروزنده، طبقه اول شماره ۲۰۹

تلفن: ۶۶۴۹۳۲۷۸-۹

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به نشر نای ونی می باشد

با یک نگاه اجمالی به سازهای مورد استفاده در موسیقی ایرانی به راحتی می‌توان دریافت که به لحاظ سادگی در ساختار، نی ساده‌ترین ساختمان را دارد. شاید این سادگی در ساختار این تصور را برای خیلی‌ها بوجود آورده باشد که به همان نسبت نیز نوازندگی آن راحت است. ولی بر خلاف تصورات معمول باید گفت در پشت این ظاهر ساده پیچیدگی‌های فراوانی برای نواختن آن پنهان است که تمرین و ممارست فراوانی را می‌طلبد. در این کتاب تا حد امکان سعی بر این بوده تا هنرجوی نوآموز در ابتدای راه با مشکلات کم‌تری روبرو باشد. اولین و عمده‌ترین مشکل در نوازندگی نی تولید صدای این ساز است. همانطور که ذکر شد اولین مشکل است به‌خاطر این که در ابتدا باید صدا تولید شود تا هنرجو به تمرین نوازندگی بپردازد و عمده‌ترین است برای این که یک نوازنده نی ممکن است برای مدتی طولانی مهم‌ترین دغدغه‌اش در نوازندگی نی، ایجاد صدایی با کیفیت، شفاف و تاحد امکان به دور از ناکوکی باشد. با آگاهی از این موضوع، توجه نگارنده بیشتر بر تولید صدا معطوف بوده است. لذا به همین جهت سعی شده تا حد امکان از پیچیدگی‌های تنوریک و نظری کاسته شود. در جلد اول فقط ریتم‌های ساده مورد استفاده قرار گرفته تا هنرجو بتواند ملودی‌ها را با سهولت بیشتری نواخته و تمرکز عمده خود را بر صدادهی مطلوب معطوف کند. تمرین‌های این کتاب اغلب به صورت ملودی‌های خیلی ساده و با توجه به ردیف‌دستگاهی نوشته یا آورده شده است که به عقیده نگارنده این شیوه تمرین دارای دو مزیت است: یکی آنکه ملدیک بودن تمرینات می‌تواند به ایجاد شوق و انگیزه در هنرجو برای یادگیری کمک کند و دیگر اینکه اقتباس از ردیف خود منجر به آشنائی نوآموز با نام دستگاه‌ها و اسامی برخی از گوشه‌های ردیف موسیقی می‌شود. در این کتاب تأکید بر این است که تمرینات در ابتدا با صدای بم که در واقع صدای شاخص نی کلاسیک ایرانی می‌باشد، نواخته شوند زیرا تولید صدای بم به مراتب سخت‌تر از ایجاد صدای زیر است. تمپوی قطعات با توجه به توانایی هنرجو از سوی مدرس محترم تعیین می‌شود. برای شروع از نت‌های کشیده صرف‌نظر گردیده تا هنرجو با کمبود نفس مواجه نشود. البته در جلدهای بعدی نت‌های کشیده از تمرینات پایه‌ای محسوب خواهند شد. شروع تمرینات با نت سل می‌باشد که به مراتب تولید صدا در نت‌های بالاتر راحت‌تر صورت گرفته (به‌خاطر کوتاه‌تر شدن طول نی) و نوآموز را کمتر با مشکل روبرو می‌کند. در تمرینات این کتاب سعی شده تا علاوه بر سادگی، پیوستگی مطالب نیز در نظر گرفته شود. این انتظار از مخاطب محترم می‌رود که هرگز این کتاب را به عنوان خودآموز قلمداد نکرده و حتماً از راهنمایی یک معلم یا مدرس ساز نی بهره جوید زیرا در روش خودآموز ممکن است نکاتی بر هنرجو پوشیده بماند که بعدها باعث ابهام و سردرگمی گردد و تمرین ناآگاهانه منجر به تکرار اشتباهاتی ناخواسته می‌گردد که جبران آنها به سختی صورت می‌گیرد. امید است سادگی و پیوستگی تمرینات این کتاب بتواند راه را برای فراگیری نوآموزان ساز نی هموارتر کند. بدیهی است هر تجربه‌ای برای رشد و بالندگی خود نیاز دارد تا مورد نقد و بررسی قرار گیرد لذا نگارنده، کتاب حاضر را تجربه‌ای شخصی قلمداد کرده و آنرا عاری از کاستی و نواقص احتمالی نمی‌داند ولیکن هر گونه نقدی از جانب هنرمندان و نوازندگان محترم را به دیده منت نگرسته و آنرا لطف مضاعف از جانب شما در حق خود می‌داند.

جنس «نای» یا «نی» از ساقه میان تهی گیاه نی است که با حداقل دخیل و تصرف (سوراخ کردن ساقه گیاه نی) ساخته می شود و در ساخت آن امروزه زینت هایی نیز به کار گرفته می شود که در نوع و ایجاد صدا هیچگونه تأثیری نداشته و صرفاً جهت زیبایی می باشد. ساز نی در جوامع بشری از پیشینه و تاریخی بس کهن برخوردار است. این ساز در اغلب نقاط دنیا یافت می شود که نام و شیوه نوازندگی آن متناسب با فرهنگ خاص آن منطقه می باشد. در ایران مشهورترین و متداول ترین نوع آن، «نی هفت بند» یا همان «نی کلاسیک» ایرانی است. نی هفت بند یک ساز بادی بدون زبانه محسوب می شود که به جرأت می توان گفت نحوه نواختن آن در دنیا منحصر به فرد است. امروزه در ارکسترهای موسیقی کلاسیک ایرانی سازهای زیادی به ایفای نقش می پردازند که در این میان ساز نی از جایگاهی بسیار ویژه برخوردار است. برای اثبات این ادعا به چند دلیل عمده و بارز اشاره می کنیم:

- ۱- ساز نی تنها ساز بادی موجود در میان سازهای موسیقی کلاسیک ایرانی است که صدای آن نه تنها در موسیقی ایرانی بلکه در میان تمامی سازهای هم نوع خود در دنیا منحصر به فرد است.
  - ۲- کمترین دخیل و تصرف ممکن از سوی سازنده بر روی ساز صورت می گیرد که قابل مقایسه با ساخت دیگر سازهای ایرانی نمی باشد بنابراین تنها سازی است که طبیعی ترین حالت خود را با توجه به قدمت طولانی اش حفظ کرده است.
  - ۳- شیوه دمیدن در آن نیز منحصر به نی کلاسیک ایرانی است. حتی در میان سازهای بادی بومی ایران سازی را نمی توان یافت که دمیدن در آن با دهان باز صورت پذیرد.
  - ۴- همانطور که ذکر شد این ساز پیشینه تاریخی بسیار کهنی دارد که از حیث قدمت نیز آنرا از دیگر سازها متمایز کرده است.
  - ۵- کاربرد نایم این ساز در اشعار و ادبیات غنی ایران خود بیانگر جایگاه ویژه این ساز در موسیقی ایران زمین است.
- مواردی که به آن اشاره شد فقط جهت آگاهی دادن به نوآموز این ساز است تا بداند با انتخاب این ساز مهم، مسیری پر فراز و نشیب و پر رمز و رازی را برای فراگیری در پیش دارد. امید است با پشتکار نوآموزان و راهنمایی های ارزنده مدرسین این راه هموارتر گردد.

انتخاب ساز

با توجه به نحوه ساخت نی که بر اساس الگو و قاعده خاصی صورت نمی پذیرد یا به عبارتی استاندارد برای ساخت آن وجود ندارد و با آگاهی از این موضوع که ماده اولیه این ساز، ساقه گیاه طبیعی نی می باشد، نمی توان برای انتخاب ساز اصول ثابت و مشخصی را در نظر گرفت. حداقل نکاتی را که می توان در نظر گرفت مربوط به ظاهر و صنعت ساخت آن می باشد. سازی را انتخاب کنید که رنگ آن کاملاً زرد باشد و پوست آن کاملاً شفاف و عاری از چروک باشد. نی باید کاملاً صاف بوده و هیچگونه انحنایی در طول آن نباشد و سوراخ های آن به یک

اندازه و در امتداد هم باشند. قطر آن بین یک و نیم تا دو سانتیمتر باشد. در نهایت بهتر است برای انتخاب ساز از یک نوازنده مجرب و یا مدرس خود کمک بگیرید. بهترین راه برای تشخیص یک ساز خوب، نواختن آن است که متأسفانه یک هنرجوی نوآموز فاقد این توانایی است.

مراقبت از ساز

با توجه به جنس نی سعی کنید همیشه قبل از نواختن آنرا با مالش دست‌ها گرم کنید. پس از نواختن، رطوبت حاصل از دمیدن در داخل نی را با کمک پارچه‌ای نازک خشک کنید. بهتر است هر ماه یک بار داخل نی را آغشته به روغن زیتون کنید تا رطوبت حاصل از دمیدن، جذب بدنه نی نشود. از استفاده کردن روغن‌هایی که به انجماد می‌رسند جداً خودداری کنید زیرا به بافت‌های داخل نی آسیب جدی می‌رساند. هرگز نی را برای مدت طولانی به جایی تکیه ندهید چون باعث خمیدگی در آن می‌شود. بهترین حالت برای نگهداری، خوابیده گذاشتن در سطحی صاف است. به محض مشاهده ترک‌های مویی در بدنه سریعاً آن را با کمک یک نوازنده صجرب ترمیم کنید زیرا به تجربه ثابت شده ظریف‌ترین منقدها در بدنه نی، صدادهی ساز را دچار اختلال می‌کند.

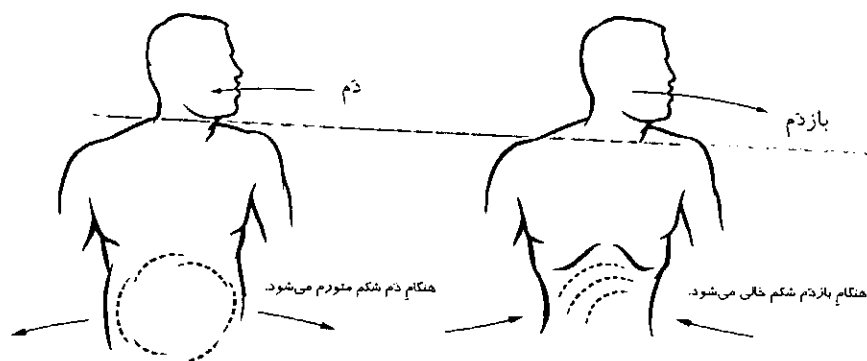
نحوه نگه‌داشتن و دمیدن

سر نی را در بین دندان‌های پیشین قرار داده و تا حد امکان آن را به لثه نزدیک کنید. زاویه تقریبی نی نسبت به بدن ۴۵ درجه است. نی را اعم از اینکه در سمت چپ یا راست دهان خود قرار می‌دهید، سمت مخالف آن باید کاملاً بسته باشد و هیچگونه منفذی نداشته باشد. اندام‌های مربوطه را کاملاً راحت نگه‌دارید و از هرگونه انقباض در اندام‌های صورت جداً پرهیز کنید. به عقیده نگارنده با توجه به پنهان بودن اندام مولد صدا در نی، هیچگونه تصویر یا عکسی نمی‌تواند گویای مطلب باشد.

نفس‌گیری

هنگام نفس‌گیری به یاد داشته باشید که باید شش‌ها را پر از هوا کنید. نفس‌گیری صحیح به این شکل است: «هنگامی که هوا وارد شش می‌شود شکم شما به سمت جلو حرکت کرده و متورم می‌شود. اگر در حین نفس‌گیری، شانه‌ها یا قفسه سینه شما حرکت کند و بالا بیاید باید بدانید که نفس‌گیری را اشتباه انجام داده‌اید. در نفس‌گیری صحیح فقط ناحیه شکم شماست که حرکت می‌کند». برای درک بهتر موضوع این تمرین را انجام دهید:

پشت خود را به یک دیوار صاف بچسبانید. کف دست را بر روی شکم قرار داده و سعی کنید بدون حرکت شانه‌ها و قفسه سینه نفس عمیق بکشید. به طوریکه دست شما با هر عمل دم و بازدم به جلو و عقب حرکت کند.

شیوه دمیدن:

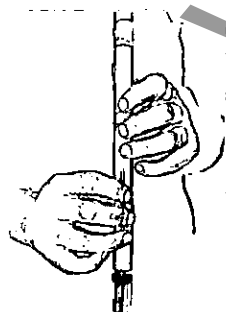
عمده‌ترین مشکلی که بر سر راه نوآموزان نی قرار دارد و باور دست‌نیافتنی بودن آن را تقویت می‌کند، تولید صدا در این ساز است. در اینجا حق کاملاً با نوآموز است. صدا در آوردن از این ساز حتی در حد یک صدای ناسالم و ابتدایی بسیار سخت است. ولی امیدواریم با این توجیه از ادامه راه منصرف نشوید. زیرا با پشت سر گذاشتن دشواری‌های اولیه می‌توانید به توانایی‌هایی دست پیدا کنید که علاوه بر خودتان، دیگران را نیز غرق در حیرت و لذت کنید. به عقیده نگارنده شیوه دمیدن در نی در اشخاص مختلف با توجه به فیزیک و اندام شخص کاملاً متفاوت بوده و لذا نمی‌توان قاعده خاصی را به طور مطلق مد نظر قرار داد. به طور مثال شکل فک، ضخامت لب‌ها، بزرگی و کوچکی حجم دهان، ردیف دندان‌ها، ضخامت زبان، شکل قرارگیری زبان در دهان، حجم شش‌ها و... همگی عواملی است که در نحوه قرارگیری نی در دهان و به خصوص صدادهی آن تاثیر زیادی دارد و در خیلی از موارد گریزی نیست. به خاطر پنهان بودن (از دید) اندام‌های مولد صدا در نی بدیهی است نوآموز برای شروع، کمی دچار سردرگمی خواهد شد. برای نجات از این معضل تا آنجا که می‌توانید از مدرس خود کمک بگیرید و شیوه‌های مختلف تولید صدا را با حوصله بیازمایید. اکنون با توجه به بیان تمامی مشکلاتی که در پیش‌روی شما قرار دارد، معمول‌ترین شیوه دمیدن در نی را توضیح می‌دهیم. هنگامی که دهان شما بسته است به حالت قرارگیری زبان در دهان دقت کنید. به طور معمول زبان با یک انحنا ملایم به سمت دندان‌های پایین دارد که نوک زبان را در پشت دندان‌های پایین قرار می‌دهد. در طبیعی‌ترین حالت وقتی نی بین دندان‌های پیشین قرار می‌گیرد، نوک زبان خود را کمی به عقب می‌کشد که باعث به وجود آمدن شکم در زبان می‌شود. منظور از شکم زبان نقطه‌ای از زبان است که به واسطه خم شدن، بیشترین انحنا را دارد. نی را همانطور که قبلاً گفته شد در دهان بگذارید بطوریکه شکم زبان با لبه نی تماس باشد. برای تولید اولیه صدا، احتیاج به هیچگونه انگشت‌گذاری ندارید. با خمیده شدن زبان حفره‌ای بین زبان و سقف دهان ایجاد می‌گردد که راه اصلی ورود هوا به داخل نی است. سعی کنید فشار در دمیدن را مضاعف نکنید. تولید صدا هیچ ربطی به فشار زیاد در دمیدن ندارد بلکه شما باید زاویه درست ورود هوا به داخل نی را به دست بیاورید. در ابتدا ممکن است با جابجایی زبان یا نی رگه‌هایی از صدا را بشنوید که هرگاه این اتفاق افتاد باید خوشحال شوید. چون در حال درست طی کردن مسیر هستید. ولی چنانچه موفق به تولید رگه‌های صدا نشدید حالت زبان و زاویه ساز را بررسی کنید. در مجموع با توجه به توضیحات ارائه شده در ابتدا تولید صدا در نی کاملاً تجربی بوده و تمرین زیادی را می‌طلبد. اگر در این راه از کمک مدرس یا نوازنده باتجربه‌ای بهره ببرید باید گفت که نوآموز خوش‌اقبالی هستید. موفق باشید.

نحوه تمرین کردن

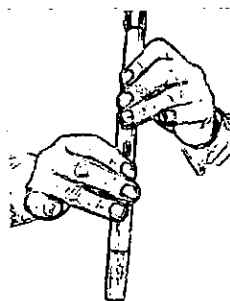
در ابتدا برای جلوگیری از اشتباهات احتمالی در انگشت گذاری و نحوه دمیدن حتماً مقابل آینه تمرین کنید. همانطور که قبلاً هم ذکر شد از انقباض عضلات و اندام های صورت پرهیزید. در صورت احساس کوفتگی در اندام های صورت یا دست حتماً موضوع را با معلم خود در میان بگذارید تا در جهت رفع آن اقدام شود. تمرین کوتاه ولی آگاهانه خیلی بهتر از تمرین طولانی ناآگاهانه (صرفاً فیزیکی) است. هرگاه احساس خستگی کردید از تمرین کردن خودداری کنید زیرا نتیجه ای جز سرخوردگی از تمرین برای شما نخواهد داشت. یک تمرین هدفمند زمانی صورت می گیرد که شما احساس کنید اشتیاق و انرژی لازم را برای تمرین کردن داشته و با آگاهی کامل از تمرین آن را صرف می کنید. روزانه حداقل ۲۰ دقیقه از زمان خود را به تمرین کردن اختصاص دهید و سعی کنید به مرور زمان تمرین را افزایش دهید.

شیوه انگشت گذاری

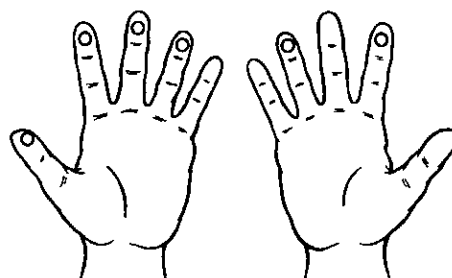
برای انگشت گذاری از نرمی بند اول انگشتان استفاده کنید نه از سرانگشتان زیرا نرمی بند اول به خوبی سوراخ را پوشش داده و از ایجاد منفذهای احتمالی جلوگیری می کند. در قرارگیری دست ها بر روی ساز نی هیچ اجباری نیست. یعنی مهم نیست که دست راست حتماً سوراخ های پایین را بپوشاند و دست چپ سوراخ های بالای نی را. این امر به راحتی و شرایط فیزیکی نوازنده بستگی دارد. از قرار دادن انگشت ها به صورت خمیده بر روی نی جداً خودداری کنید زیرا این کار نوک انگشتان را بر روی سوراخ قرار می دهد که کاملاً اشتباه بوده و این شیوه انگشت گذاری باعث ایجاد منفذهایی می شود که صدادهی ساز را مختل می کند.

شیوه نادرست انگشت گذاری

شیوه درست انگشت گذاری

نرمی و برجستگی بند اول انگشتان روی سوراخ را می پوشاند.